

סמינר החוג ללשון העברית, תשפ"ג-2022

יום שני, 14 בנובמבר 2022

16:15 – 17:45

חדר 297 בספריית אוניברסיטת חיפה

ד"ר ישי נוימן (מכללת דוד ילין, מכללת אלקאסמי)

מטאפורות שאנחנו אומדים על-פיהן

היסודות הסומאטיים קימה ועמידה מתבטאים בהזדקפות הגוף כשינוי מנח או בזקיפותו כמנח קיים לעומת ישיבה או שכיבה, והניסוי בתפיסה התפתחותית הידוע בשם *water-level task* 'משימת גובה המים בכלי' של ז'אן פיאז'ה, המצביע על זהות קוגניטיבית בין תפיסת הגובה החזותית ובין תפיסת הכמות המופשטת, מתאים למטאפורה האוניברסלית *Up is more* אשר "אנו חיים על-פיה", שמנסחים ג'ונסון ולייקוף (1980). עיון דיאכרוני ביסודות סמנטיים-לקסיקליים מתחום מנח הגוף הזקוף או המזדקף בזיקה אל התפתחות התרבות החומרית מציע לראות בקטגוריה שלפנינו פרי תהליך התרבות הדרגתי של אוצר המילים והמשמעים השמי בדרכו ממושגים סומאטיים קיימים מימיו של האדם הניצב אל מושגים כמותיים חדשים, שהופיעו כנגזרות צורניות-משמעיות בימי האדם היוצר.

במאמרו "אמד, עמד, עמדה" עוסק קוטשר בשאלת מקור השורש אמ"ד במשמעות 'קביעת ערך': אמד במשמעות 'שיער, העריך' ו-אמד במשמעות 'הערכה, השערה'. אל שיקולי קביעת הגזרון מצטרף הכתיב השכיח עמ"ד, למשל עמד. סקירת הספרות מסתכמת בפסילה "הפתרונות דלעיל אינם פתרונות", ובמסקנת הביניים: "ובכן מקור מלת אמד (= עמד) עדיין לא הוברר". הגזרון שמציע קוטשר מבוסס על שאילת הפועל האכדי *emédu*: "הוראת השורש באכדית מגוונת מאד". עדות למילה שאולה זו נמצאת, כך סבור קוטשר, כבר במקרא: *מִסְפַּד בַּיִת הָאֶצֶל יָקַח מִכֶּם עִמְדָתוֹ* (מיכה א, יא). הנביא מתאר את פלישת אשור אל ארץ יהודה, ובניגוד לפירוש המקובל 'מקום חנייה (של אויב)', מפרש קוטשר 'שומת מס' בזיקה אל הפירוש 'אומדן' אצל שני מפרשי ימי-הביניים: "יתכן שלדבר מעין זה כיוונו גם רס"ג וגם יונה אבן ג'נאח..." פירושים אלה אינם נתלים באכדית, וגם ההצעה להלן אינה מניחה שאילה משפה כלשהי.

הפתרון המוצע מבוסס על התפתחות סמנטית מקבילה מן העמידה או הקימה אל הערך הכמותי והאומדן. השורש עמ"ד עניינו קימה, ותיאור גובה הטובין בכלי הקיבול מעיד על ערכו, מעין "כמה זה עומד/קם?" (כמו "עולה" בעברית ושפות אחרות). באכדית, כאמור, התרחש מעתק משמעים זה בשורש השמי עמ"ד ← *emédu*, ובאופן בלתי תלוי נעתקו המשמעים גם בערבית בשורש המקביל *قوم / קומ / || קו"מ: قام / קאמ / || 'קם' ← قيمة / קימה / ענדך, ובהפלגה قيمة / קמה / 'שיא'; ועוד قَوَّمَ / קנמ / 'אמד' ומקורו تَقْوِيم / תקו"מ / 'אומדן'. האכדית עדיין אינה ידועה לרס"ג ולאבן ג'נאח, אבל הערבית ידועה להם היטב, וקרוב לוודאי שלשונם זו שימשה זרז לזיהוי המקבילה הסמנטית בשורש עמ"ד בעברית. התפתחות משמעים פנימית זו בעברית מסבירה את הכתיב המקורי ב-ע' בהיקרות היחידה במקרא ובכתבי היד הטובים של לשון חכמים, והכתיב ב-א' הוא תולדה מאוחרת של בידול כתיבי-משמעי בדיעבד, כמו הבידול המאוחר של עכל ו-התעכל מן הפועל המקורי אכל.*

מקורות עיון

קדרי, מנחם-צבי (תשס"ו). **מילון העברית המקראית**. רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.

קוטשר, יחזקאל (ת"ש). אמד, עמד, עמדה. **לשונו** י, עמ' 295–299.

שרביט, שמעון (תשע"ו). **תורת ההגה של לשון חכמים**. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.

Lakoff, George, and Johnson, Mark (2008). *Metaphors we live by*. University of Chicago press.

Sweetser, Eve (1990). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge University Press.

נשמח לראותכן.ם.